

opvallend groot. Afgesien van die ambulans van die Transvaalse en van die Oranje-Vrystaatse Rooi Kruis het drie Duitse ambulans, twee Nederlandse, een Nederlands-Russiese, een Belgiese, een Nederlands-Oos-Indiese en een Iers-Amerikaanse ambulans gekom. Tydens die gereëldde oorlog was daar weke of selfs maande van geringe krygsbedrywigheid en min gewondes, was daar te veel geneeskundige personeel en het ambulans met mekaar om versorging van gewondes en siekes gewedwyer. Teen die einde van die gereëldde oorlog het die mediese toestand in die teendeel verander. By die einde van die Boere se Lang Terugtog van Kimberley en Ladysmith na Komatipoort het die een buitelandse ambulans na die ander terug na hul land van herkoms vertrek, omdat die leiers daarvan nie meer kans gesien het om die Boerekommando's medies by te staan, veral nie toe die guerrilla of sluipoorlog met sy vinnige bewegings begin het. Slegs 'n klein aantal ambulans met aansienlik verminderde toerusting en personeel, onder wie dr. Aart Jurriaanse, het agtergebly.

Slegs van die eerste Nederlandse ambulans, wat onder leiding van dr. C.W.S. Lingbeek en prof. J.A. Korteweg gestaan het, het geneeshere lank agtergebly. Hulle was dr. J.C.J. Bierens de Haan⁵⁾ en dr. I.H. Pameyer.⁶⁾ Van die Nederlands-Russiese ambulans het dr. Von Rennenkampf tot die einde van die oorlog gebly, van die eerste Duitse ambulans dr. Hero Tileman⁷⁾ (Oost-Fries), dr. Leitz (Duits) en dr. Florian Albrecht (Oostenryker).⁸⁾ In die loop van 1901 het Bierens de Haan, Pameyer en Albrecht hulle by die Britse outoriteite aangemeld en verlof ontvang om na Europa terug te gaan. Hulle het onvoldoende toerusting, medisyne, instrumente en verbandmiddels oorgehou om hul mediese werk voort te sit en hulle was moeg van die buitengewone inspannings en ontberings tydens die sluipoorlog. Von Rennenkampf, Tileman en Jurriaanse het hul mediese bystand aan die Boere tot die Vrede van Vereeniging op 31 Mei 1902 volgehou. In die Oranje-Vrystaat het die Nederlandse semi-arts Hessel Jacob Poutsma hom tot die Vrede op soortgelyke wyse hoogs verdienstelik gemaak.

Die ervare dosent prof. Korteweg het oor die te veel aan geneeskundige hulp aan Boere in die gereëldde oorlog geskryf: "Such competition remains a problem which a youthful physician without practical experience and a rather large amount of self-confidence cannot solve. Young physicians, therefore, may be sent only in limited numbers and only attached to a senior colleague."⁹⁾ Korteweg se voorbehoud jeens jong en min ervare geneeshere is verstaanbaar.

Daar was ervare buitelandse artse by die Boerekommando's en ook jong artse, kort tevore in Europa afgestudeer, soms met nog min praktykervaring. Onder hulle was Hero Tileman, Florian Albrecht en Aart Jurriaanse. Maar die antwoord aan prof. Korteweg moet lui dat die mediese wetenskap voortdurend verander, veral weens oorlogservarings, en dat jong medici wat kort tevore afgestudeer het, die nuutste mediese behandeling geleer het. Bowendien het talentvol jong medici, soos Tileman en Jurriaanse, spoedig in die oorlog ruim ervaring opgedoen en was elke mediese hulp in Suid-Afrika welkom, waar dit ontbreek het, soos in die Boererepublieke tydens die sluipoorlog.

Tydens die gereëldde oorlog het briewe van Aart Jurriaanse sy familie in Nederland bereik. Afskrifte van ses van die briewe het bewaar gebly en verskaf 'n beknopte verslag van sy ervarings in die gereëldde oorlog.

Jurriaanse se reis na Transvaal

Jurriaanse het hom ingeskeep op die stoomskip 'Herzog' (nie 'Hertzog' nie) te Amsterdam einde November 1899. Die vaartuig was 'n lynskip van die Duitse redery Deutsche Ost-Afrika Linie (DOAL). Skepe van die redery het in 1899 en die eerste halfjaar 1900 talle oorlogsvrywilligers en mediese personeel na die Boererepublieke vervoer. Die skepe het vanuit Wes-Europese hawens deur die Middellandse See en die Suezkanaal langs hawens in Oos-Afrika na Lourenço Marques gevaar. Die meeste passasiers het in laasgenoemde stad ontskeep en gepoog om 'n plek in die treine na Transvaal te vind.

Dit is my onbekend watter mediese voorrade Jurriaanse op die 'Herzog' saamgeneem het. In Amsterdam het ook die Tweede Nederlandse Rooi-Kruisambulans onder leiding van dr. J.D. Koster, die Tweede Duitse Rooi-Kruisambulans onder leiding van dr. T. Ringel, en die Belgies-Duitse Rooi-Kruisambulans onder leiding van onderskeidelik dr. F. Coolen en dr. J. Fessler hulle ingeskeep. Ook was daar talle oorlogsvrywilligers aan boord. Dit is geen wonder dat die reis Jurriaanse goed beval het nie. Die reis het lank geduur want die 'Herzog' het in talle hawens in Oos-Afrika gelos en gelaai, maar die passasiers was baie verskillend en merendeels interessant. Jurriaanse het daarvoor kort berig in sy brief aan sy broer Adriaan vanuit die stad Mozambique op 29 Desember 1899. Hy skryf dat hy sy hut deel met 'n Pruisiese en 'n Hongaarse offisier, twee van die ses offisiere wat hy aan boord ontmoet het. Hy vermeld meewarig dat hulle verwag dat die republikeinse leerleiding hulle dadelik met die bevel oor 'n

groep stryders sal belas. Hy vind dit onwaarskynlik. Hy noem as interessante reisgenote 'n verteenwoordiger van Van Houtens Cacao in Transvaal en Ir. de Bruin van die Nederlandsche Zuid-Afrikaanse Spoorweg-Maatschappij (NZASM) wat aan die spoorwegaanleg bygedra het en wat hom uitvoerig oor toestande in Transvaal ingelig het. Onderweg het berigte oor die Boere se oorwinnings by Magersfontein op 11 Desember en by Colenso op 15 Desember 1899 die 'Herzog' bereik en die stemming aan boord nog meer opgevolik.

Die ant klimaks van die reis was op hande. Op 2 Januarie 1900 het die 'Herzog' Beira verlaat en op die volgende dag is hy naby Lourenço Marques deur die Britse oorlogskip 'Thetis' aangehou en na Durban opgebring onder verdenking van vervoer van kontrabande. Hierdie aanhouding in vol see van 'n neutrale skip onderweg na 'n neutrale hawe was natuurlik Britse aanmatiging, maar andersyds was die vervoer van kontrabande voor die hand liggend vir die Britte, ook al skryf Jurriaanse in die "Nieuw Rotterdamsche Courant" van 13 Februarie 1900: "t Lijkt mij zeer twijfelachtig, of een schip varende onder neutrale vlag naar een neutralen haven, met cognossemerten waaruit niets blijkt van contrabande, eenvoudig op grond daarvan, dat wellicht onder de ijzerlading iets mocht schuilen dat niet in den haak is, in beslag genomen kan worden en gesleept (bedoel is: begelei) naar een Engelschen haven."³⁾ Enkele dae eerder het 'n Britse oorlogskip onder dieselfde voorwendsels die passasierskip 'Bundesrath' van die DOAL in vol see aangehou en na Durban opgebring - nie in beslag geneem nie, hoewel Jurriaanse dit so skryf.

Die ambulansleiers op die 'Herzog' het by die Britse gesagvoerder teen die aanhouding tevergeefs geprotesteer. Die vertoë van die Duitse en Nederlandse regerings by die Britse regering het egter bewerk dat die 'Bundesrath' en 'Herzog' spoedig vrygegee is en uit Durban mog vertrek. Gerieflik naby was die Duitse oorlogskip 'Condor' in Durban en die Nederlandse kruiser 'Friesland' in Lourenço Marques.

Op 10 Januarie 1900 het die 'Herzog' eindelijk in Delagoabaai geanker. In Lourenço Marques het die Transvaalse konsul, die Nederlander Gerard Pott, nie slegs die Tweede Nederlandse, die Tweede Duitse en die Belgies-Duitse ambulans nie, maar ook Jurriaanse gehelp om die talle formaliteite, nodig vir die reis na Transvaal, te vervul. Hulle het op 12 Januarie die trein na Pretoria geneem en daar op die volgende dag aangekom.

Die regering van die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) het die toerusting van buitelandse vrywilligers en militêre attacheés betaal, maar hulle moes hulleself die toerusting verskaf. Ook dr. Jurriaanse het dit self gedoen. Hy skryf aan sy familie: "Te paard doorkruiste ik de geheele stad, overall commanderende en bestellende." Danksy sy "brutaliteit" (vrypostigheid) het hy die volgende artikels in hande gekry: 4 perdesaals, 50 pond suiker, koffie, paraffine (vir verligting) en ander skaars goed. Hy het drie blanke en ses swart helpers gewerf en op 20 Januarie 1900 per trein na Bloemfontein vertrek. Daar het hy sy ambulansoerusting voltooi. Hy het met sy ambulans per trein na Edenburg gery en vandaar oor Luckhoff na die Gruisrandlaer aan die Oranjerivier getrek. Sy ambulans het toe bestaan uit een ossewa, 5 perde, 20 muile, een Engelse ambulanswa, mediese voorrade en veel kos.¹⁰⁾

Hy het die hewige geveg tussen die Britse kaptein H.B. de Lisle en kommandant P. Jacobs by Windpomp wes van die plaas Wolwekraal op 10 Februarie 1900 bygewoon.¹¹⁾ Kommandant Jacobs het hom gevra om Britse gewondes in die veld op te tel. Hy het te perd uitgery, gevolg deur 'n ambulanswa, en onverhoeds in die Britse linies beland. Die Britte het daar stil gelê en gewag op die duisternis om veilig terug te trek. Hulle het blykbaar nie op die ambulans gevuur nie.

In Pretoria het 'n studievriend van dr. Jurriaanse uit Leiden hom by Jurriaanse se ambulans aangesluit. Sy naam was Hendrik Ver Loren van Themaat, gebore te Hoorn, Nederland, in 1874, dus een jaar jonger as Jurriaanse. Na sy studie in die regte te Leiden het Boereliefde hom na Suid-Afrika gedryf om die Boere in hul heldestryd teen Groot-Brittanje by te staan. Hy het op 'n skip van die Deutsche Ost-Afrika Linie (DOAL) van Napels na Lourenço Marques gevaar en per trein omstreeks 8 Desember 1900 in Pretoria aangekom. Op versoek van dr. Lingbeek, hoof van die Rooi Kruis in Transvaal, het hy klerkewerk op die kantoor van dié organisasie verrig, maar daar was reeds te veel personeel om klerkewerk te doen en hy het eind Desember vir kommandodiens na die Tugelafront vertrek. Voordat hy daar groot veldslae kon bywoon, het Jurriaanse hom uit Pretoria telegrafies gevra om hom by sy ambulans aan te sluit. Generaal Louis Botha het hom teensinnig verlof gegee. Hy het gehelp met die uitrusting van die ambulans en dit per trein en te perd na die Boerelaer op Gruisrand aan die Oranjerivier vergesel. Hy het na die geveg hy Windpomp gehelp met verpleging van Britse gewondes.

Na die begin van die Britse verrassingsopmars teen generaal P.A. Cronjé by Kimberley het die ambulans van Jurriaanse van Gruisrand oor Luckhoff na Klipdrift in die Rietrivier getrek. Hulle sien daar 'n menigte waspore en dooie perde wat wys op die opmars van 'n groot Britse leër. By die rivier hoor hulle geskiet en kanongebulder, want die kommando van generaal Christiaan de Wet was in geveg met 'n Britse mag wat 'n groot konvooi van die Britse leër moes beskerm. Die ambulans het uitgespan by 'n naburige plaashuis en daar gewonde Boere en Britte verpleeg. Van Themaat vertel hoe hy moeisaam gewondes op 'n draagbaar na die plaashuis vervoer het. Twee Boere het gesterf en is daar begrawe.

Snags het die Britse mag weggetrek en die konvooi as 'n enorme buit agtergelaat. Jurriaanse se ambulans het ryklik uit die buit gedeel. Hy het baie kos, 'n Engelse ambulanswa en 'n ossewa met span gekry. De Wet het met sy kommando noordwaarts gery om generaal Cronjé te help. Die ambulans het op 22 Februarie na Gruisrand teruggegaan. Daar verlaat Van Themaat die ambulans, omdat hy nie as verpleër opgelei was nie en nog geen osse en muile kon hanteer nie. Hy het hom by 'n tiental Nederlandse vrywilligers onder kommandant Lubbe aangesluit om krygsdiens te verrig. Later sal ek op sy oorlogsavonture en loopbaan terugkom.

Die oorgawe deur generaal P.A. Cronjé met sy leër by Paardeberg op 27 Februarie 1900 het die Boerekommando's aan die Oranjerivier in Noord-Kaapland met afsnyding gedreig en genoodsaak om na die noorde in die rigting van Bloemfontein terug te trek.

Jurriaanse het die kommando's gevolg, maar slegs by daglig getrek, want hy het vertrou dat die Britse outoriteite die Konvensie van Genève sou eerbiedig, dit wil sê ambulans onder die Rooi Kruis ongemoeid sou laat. Sy vertroue is tydens die gereëldde oorlog nie beskaam nie. Toe hy onderweg verneem van 'n paar gewonde burgers in die dorp Edenburg, het hy hulle van die bevelvoerende Britse offisier in die dorp opgeëis om hulle na Bloemfontein te bring. Die offisier het ingewillig en hom 'n pas gegee. Jurriaanse het volgens sy bewering in Bloemfontein die Britse opperbevelhebber lord Roberts in die Presidensie opgesoek, hom meegedeel dat hy gewonde burgers gebring het - soos ek vermoed daar afgelewer, - en om 'n pas gevra om hom met sy ambulans weer by die Boere aan te sluit. Roberts het hom die gevraagde pas gegee en Jurriaanse het na die kommando's by Smaldeel getrek.

Hy het sy ambulans by Smaldeel agtergelaat en per trein na die Boerehoofkwartier in Kroonstad gereis om instruksies te ontvang. Kommandant-generaal Louis Botha het hom en sy ambulans toegevoeg aan die kommando van sy broer, generaal Philip Botha met standplaas tussen Brandfort en Thaba Nchu, digby die gevegsposisies. Dit is ietwat gevaarlik, hoewel eervol, skryf Jurriaanse aan sy familie.

Sy ambulans het toe 4 waens en 4 blank en 6 swart helpers omvat. Die kos wat hy daeliks genuttig het, was eenvoudig, maar ruim voldoende. Die ontbyt het bestaan uit mieliepap, die middag- en aandete uit skaapvleis, aartappels, rys en gebuete Britse blikkieskos, die drank het bestaan uit egte koffie, somtyds met suiker.

Hy was betrokke by die hewige geveg om Tubakop by Thaba Nchu op 28 April 1900.¹²⁾ Generaal Kolbe het toe die bevel gevoer oor 'n kommando burgers en die buitelandse vrywilligerskorps onder veggeneraal Maximov. Die buitelanders het die Tubakop beset, moedig teen 'n Britse oormag verdedig, swaar verliese gely en ten slotte die kop ontruim. Volgens 'n briefskryfster in Pretoria, mevrou Hollenbach, het Jurriaanse die Tubakop beklim om kommandant W.J. Lubbe van die Vrystaatse kommando wat in sy been gewond was, te help. Dit is as 'n daad groot moed beskou want die koeëls het dig oor die Tubakop gefluit.¹³⁾

By die geveg by Thaba Nchu het die Britte Jurriaanse se ambulans beskiet ondanks die groot Rooi Kruis-teken op die waens. Die swart helpers wou toe nie die muile voorspan nie en Jurriaanse het self die muile gehaal. Hy het later gepubliseer dat hy by die bevelvoerende Britse offisier oor die beskieting gekla het en dat die offisier hom gesê het dat op die groot afstand die Rooi Kruis-teken waarlik nie herken kon word nie.¹⁴⁾ Jurriaanse en sy ambulans was 24 uur krygsgevang, maar die genoemde offisier het hom na die Boerekommando's laat vertrek. Hy het hom by die Zandrivier weer by generaal Philip Botha aangesluit. Hy vermeld dat by die Britse aanval op Boereposisies aan die Zandrivier die burgers spoedig teruggetrek het, terwyl buitelanders veel langer en moediger teenstand teen die Britte gebied en daarby gevoelige verliese gely het - soos meer dikwels tydens die Lang Terugtog voorgeval het.

Hy het vermoedelik van hierdie toedrag geleer, want toe die Boere stellings aan die Vetrivier ingeneem het, het hy met sy ambulans daar nie stilgehou nie, maar in geforseerde mars deurgetrek na Vereeniging om sy

gewondes in veiligheid te bring. Hy het hulle in Vereeniging per trein na Pretoria gestuur om daar in 'n hospitaal te laat opneem. Kommandant-generaal Louis Botha het hom aangesê om na die kommando's in die Noord-Vrystaat terug te gaan, maar Jurriaanse het betoog dat sy muile dringend rus by Vereeniging nodig het en Botha het toegegee.¹⁵⁾

Nie alle Boeregeneraals was so inskiklik as Louis Botha nie. Jurriaanse skryf in sy proefskrif dat korte tyd daarvoor tydens 'n geveg hy opmerk dat sy ambulans in die vuurlinie van Britse geskut was. Hy wou inspan om sy ambulans na 'n veiliger plek te bring, maar die bevelvoerende generaal C.R.de Wet het hom laat aansê om op sy onveilige plek te bly. Jurriaanse het gehoorsaam en die verantwoordelikheid vir ongevalle op generaal De Wet geplaas.¹⁶⁾

Danksy hul tiendaagse rus by Vereeniging kon sy muile daarna weer presteer. Die Boere het hul terugtog voortgesit oor die Vaalrivier. Jurriaanse het hulle met sy ambulans gevolg, van Vereeniging na Kliprivier, Irene, Pretoria, Eerste Fabrieken en Donkerhoek. Hy het in die nag van 4 of 5 Junie 1900 op straat in Pretoria gekampeer. Om 8 uur op 5 Junie is Pretoria oorgegee en het die Britse troepe begin om die stad binne te trek. Op dieselfde tyd het Jurriaanse die stad aan die oossy verlaat (brief uit Ermelo 18 Junie 1900). Hy het die slag by Donkerhoek op 11 en 12 Junie 1900 bygewoon en getuig van die beslissende wending in die strydgees van die Boere ten gunste van volhou van die oorlog. Hy skryf: "Daar hebben de Boeren nog eens getoond, dat zij kunnen vechten." Sy ambulans was die enigste wat mediese hulp aan die Boere in die slag gegee het. Hy het hom kort voor die slag aangesluit by generaal Tobias Smuts wat die kommando's van Ermelo, Bethal en Standerton aangevoer het.¹⁷⁾ Hy het dié kommando's tot die einde van die oorlog bygestaan. Sy ambulans het posisie op die suidelike vleuel van die lang Boerelinie ingeneem en tydens die slag 16 Boeregewondes gekry om te versorg.¹⁸⁾

Hy het generaal Smuts langs die Oosterspoorlyn oor Balmoral na Wonderfontein gevolg en met hom vandaar na die Hoëveld by Ermelo getrek. Hy het blykbaar die slag by Dalmanutha of Berg-en-Dal op 26 en 27 Augustus 1900 - die laaste gereëld veldslag in die oorlog - ook bygewoon.¹⁹⁾

Die orige maande van die langgerekte sluipoorlog wat toe begin het, het hy meestal in Suidoos-Transvaal deurgebring. Hy was daar baie geïsoleerd. Op

1 September 1900 het die Britte die grensstasie Komatipoort beset en die verbinding van die strydende Boere met die buitewêreld afgesny.

Berigte oor ontmoetings met dr. Jurriaanse tydens die oorlog is skaars. Daarom haal ek redelik uitvoerig dr. J.C. Kakebeeke se oorlogsherinneringe^{19bis)} aan. "In Februarie 1900 het die Engelse sy ambulans afgeneem (maar na 'n paar dae teruggegee, voeg ek by). Dr Jurriaanse het hom geregverdig geag om een van die Engelse ambulanswaens van die allernuutste model te annekseer toe die Engelse hul laer by Poortjie (Klipdrift) verloor het. Hy het die Engelse opskrifte almal netjies laat oorskilder, en toe hy in Bloemfontein aankom, het hy van lord Roberts persoonlik verlof verkry om (met sy ambulans) deur te ry na die Boerelinies. By Thaba Nchu het die Engelse hom egter (weer) gevange geneem en moes hy lewensmiddele en enkele muile afstaan. (Dit was egter in ooreenstemming met die Konvensie van Genève betreffende ambulans van die vyand, merk ek op.) 'n Engelse dokter sien die wa en noem dit 'n pragstuk. "Dokter", vra hy, "waar het jy die wa laat maak?" "O", antwoord Jurriaanse, "so maak hulle teenswoordig al die ambulanswaens in Holland."

Daarna vra die Engelse dokter hom of hy dit goed sal vind as hy 'n foto van die wa neem met dr. Jurriaanse daarby. Laasgenoemde het nie beswaar gemaak nie, mits hy dan verlof kry om na die Boerelinies terug te keer. Die Engelse dokter het die verlof geredelik verkry, waarna dr. Jurriaanse kon vertrek en sy nuttige werk onder die Boere kon hervat, 'n werk wat hy steeds met die grootste toewyding gedoen het, ondanks die gevare waaraan hy voortdurend hom moes blootstel."

Jurriaanse het met of sonder ambulans in Suidoos-Transvaal rondgery om gewondes en siekes te versorg en na enkele weke of maande ook 'n klein hospitaal op die plaas "De Emigratie" by Ermelo geopen. Hy het die hospitaal as absoluut noodsaaklik beskou, hoewel hy sy taak as arts te velde en tewens hoof van 'n hospitaal as te swaar beskou het. "De Emigratie" was eiendom van Willem Hendrik Bührmann, ingesetene van Ermelo. Hy was 'n seun van Hendrik Theodor Bührmann (1822-1890) en Margaretha Magdalena Maré (1830-1885). Hendrik Theodor was Amsterdammer en het hom in 1848 in Transvaal gevestig. Hy het dadelik in die partypolitiek aktief geword en gevorder tot landdros van Lijdenburg voordat die Transvalers hom as twismaker tersy gestel het.²⁰⁾

Willem Hendrik het "De Emigratie" geërf en in 1900 aan dr. Jurriaanse aangebied om daar sy hospitaal in te rig. Hy het in Oktober 1899 as lid van die kommando van Ermelo na Noord-Natal gegaan en vandaar na die Vrystaat om die opmars van die Britte onder lord Roberts te stuit. Hy is inmiddels bevorder tot veldkornet. Hy was van Maart 1900 tot 23 Oktober 1901 lid van die perdekommissee wat rydiere aan die Boerekommando's moes verskaf.

Generaal Tobias Smuts het in Augustus 1901 vanuit Suidoos-Transvaal 'n straf tog na Bremersdorp in Swaziland onderneem. Daar het 'n groep Engelssprekendes, Afrikaners en swartes hulle versamel en in die omgewing as vrybuiters gesteel en geroof, onder meer vee. Smuts het met sy burgers Bremersdorp aangeval en verbrand en die vrybuiters verjaag. Kommandant-generaal Louis Botha het Smuts se optrede beskou as skending van die ZAR-regering se belofte om die neutraliteit van Swaziland te eerbiedig. Hy het Smuts tot gewone burger gedegradeer²¹⁾ en in sy plek kommandant J.N.H. Grobler tot generaal bevorder. Hy het op 23 Oktober 1901 Willem Hendrik Bührmann tot kommandant bevorder om Grobler se plek in te neem.²²⁾

Bührmann het sy burgerplig in die oorlog vervul. Hy het onder meer deelgeneem aan die hewige geveg by Bakenlaagte in Suidoos-Transvaal op 30 Oktober 1901, nadat hy enkele Bybelwoorde aan die kommando van Ermelo voorgelees het.²³⁾ Hy was 'n man van ontwikkeling en beskawing. Hy het op 20 Julie 1900 op Vlakpoort in foutlose Nederlands 'n sjarmante brief aan sy 21-jarige niggie Magdalena Margaretha Sluiter gerig.²⁴⁾ Hy skryf haar dat hy nog geen Khaki (Britse soldaat) vir haar kon vang nie, maar beveel haar 'n "kaasje" (van kaaskop, dit is Nederlander) aan. Die "kaas" was dr. Aart Jurriaanse met wie hy op goeie voet staan en wat hy 'n flinke man en medikus noem.²⁵⁾

Suidoos-Transvaal tydens die sluipoorlog

Dr. Jurriaanse het twee jaar lank, van Julie 1900 tot Junie 1902, as medikus gewerk onder die Boerestryders en hul nie-strydende bloedverwante buite die konsentrasiekampe in Suidoos-Transvaal. Die streek was net soos ander gebiede in die Boererepublieke die toneel van 'n ongereëlde of sluipoorlog (guerrilla). Die Boerestryders het in klein kommando's onverwags Britse posisies en kolonnes aangeval om hulle uit te skakel en om kos, klerasie en wapens te verower. Hulle het met dié doel treine laat ontspoor en die lading daarvan gebuit, in Transvaal op die Oosterlyn tussen Pretoria en Komatipoort op die

Suiderlyn tussen Pretoria en Germiston en op die Suidoosterlyn tussen Germiston en Volksrust. Die Britse militêre het Suidoos-Transvaal beset, op talle plekke blokhuisse opgerig, veral by die spoorlyne, en onderling met doringdraadheining verbind met die doel om die Boerekommando's op te vang en vas te druk. Die Britte het ook plaashuisse en -opstalle verbrand, inboedels, gereedskappe en gewasse vernietig en die vee weggevoer of wreedaardig vermink om te laat sterf. Die Britte het die niestrydende landelike bevolking aan wie hulle bestaansmiddele en onderdak ontnem het, na konsentrasiekampe weggevoer. Die Britte se doel was om aldus die platteland te ontvolk en die strydery hul plase en gesinne te ontnem en tot oorgawe te dwing.

Die Britse militêre het soos 'n veldbrand oor die landelike gebiede beweeg en as 'n wildernis agtergelaat. Hul verskroeiende-aardetaktiek was besonder deeglik. Die gesondheidstoestand in die konsentrasiekampe was sowat een-en-'n-halwe jaar matig tot sleg en die sterfte onder die geïnterneerdes was ontstellend hoog: 26 000 op 'n Boerebevolking van ongeveer 350 000, dit is 7 á 8 persent. Die gesondheidstoestand is in 1902 deur Britse maatreëls verbeter en die sterftesyfer het aansienlik gedaal.

Die Britte het in 1901 die dorp Ermelo geheel verwoes. Slegs die Nederduits Gereformeerde kerkgebou en een huis het bly staan. Van die kerk is al die houtwerk verwyder. Die dorpelinge is weggevoer na konsentrasiekampe op Middelburg en Standerton. Na die oorlog is Ermelo herbou en die dorp het soos 'n feniks uit die as herrys. Daarom is die voël Feniks in die wapenskild van die dorp opgeneem.²⁶⁾

Kort na sy aankoms in Nederland op 4 Augustus 1902 is Jurriaanse ondervra deur 'n joernalis van die "Nieuwe Rotterdamsche Courant", 'n vooraanstaande dagblad.²⁷⁾ Hy het Jurriaanse gevra na die hoofsaak van die oorgawe deur die Boerestryders op 31 Mei 1902. Jurriaanse se antwoord was dat gebrek aan voedsel die hoofsaak was. Dit word bevestig in verslae deur Boere-offisiere uitgebring tydens die beraadslagings voor die vrede. Kommandantgeneraal Louis Botha het te Vereeniging op 15 Mei 1902 gesê: "In het district Utrecht zijn geen mielies genoeg om de commando's lang te onderhouden en dan kan geen spraken zijn van mielies voor paarden. Daar is nog tamelijk (voldoende) slachtvee. In Swaziland is er geen graan. In Walkerstroom is er geen graan, de commando's kunnen geen maand daar meer leven. In Ermelo en Carolina is er nog graan genoeg om een tijdje op te leven,

twee á drie maanden; slachtvee nog genoeg voor den winter, indien voor den voet genomen wordt wat aan de burgers behoort. Het meeste graan behoort aan de kaffers. Wat gezaaid werd is te nabij den vijand om bekomen te worden."²⁸⁾

By dieselfde geleentheid het generaal Chris Botha gesê: "dat hij Swaziland vertegenwoordigde. Wat voedsel betrof, waren er bijna geen mielies meer voorhanden. Men leefde op wat men door gunst der kaffers verkreeg. Er was geen vrouw meer. Zijn commando van 113 man is nog te Piet Retief. Er was geen graan en men moest van kafferkraal tot -kraal gaan om de kost en dat eischt geld ... Zij hadden voor twee maanden graan maar geen vee en moesten van buit leven. Er zijn nog 65 families. Het is zwaar om voor die te buiten. De toestand was bij hem zeer kritiek."²⁹⁾

Krygservarings van dr. Aart Jurriaanse in Suidoos-Transvaal en Noord-Natal

Hy het verskeie gevegte bygewoon en daarin mediese hulp gegee. Hy noem in sy proefskrif op p.51 gevegte wat hy bygewoon het. Daarvan is die volgende in die gereëldde oorlog tot en met Augustus 1900 gelewer: in die Vrystaat Windpomp, Winterhoek, Tabaksberg, Zandrivier; in Transvaal Kliprivier, Elandsfontein, Irene, Donkerhoek, Bronkhorstspruit, Amersfoort, Dalmanutha. Die volgende gevegte is in die ongereëldde of sluipoorlog (guerrilla) tot die Vrede van Vereeniging deur hom bygewoon: Rooihoogte, Carolina, Machadodorp, Chrissiemeer, Itala en Bakenlaagte. Hy was ook by vele klein gevegte aanwesig. Hy deel mede dat sy werkterrein die distrikte Wakkerstroom, Ermelo, Bethal, Carolina en Piet Retief omvat het. Dit is die grootste deel van Suidoos-Transvaal.³⁰⁾

Hy het in Julie 1900 met generaal Tobias Smuts oor Balmoral en Wonderfontein aan die Oosterlyn suidwaarts na die Hoëveld by Ermelo getrek. Hulle was daar baie geïsoleerd. Sy brief op 16 Julie 1900 uit die laer by Ermelo aan sy familie gerig was die laaste wat sy familie in die oorlogsjare van hom ontvang het.

Jurriaanse berig heel min oor sy oorlogservarings. Slegs af en toe vang die leser 'n glimp daarvan op. Een glimp betref die nagtelike aanval van burgers van Louis Botha uit die suide en burgers van generaal Ben Viljoen uit die noorde op sewe Britse garnisoene aan die Oosterlyn van Machadodorp weswaarts. Die Britse teenstand was te sterk, die mis te dig en die Boere het teruggetrek. 'n Lid

van die kommando van Ermelo, Jan Hendrik Coetzee, leerling van die Staatsgymnasium in Pretoria, is by die aanval op Britse sterktes by Machadodorp ewe as enkele ander burgers gewond en enkele burgers, onder wie veldkornet Van der Heyden, het gesneuwel. Kamerade het Coetzee 'n ent weggedra. Toe kom dr. Jurriaanse te perd aangeja. "Na 'n vlugtige ondersoek haal hy 'n instrument tevoorskyn om my 'n verdowingsmiddel toe te dien. Toe ek beswaar hierteen maak, bedui hy my dat ek niks te sê het nie en hy alles." Hierdie antwoord is tiperend vir Jurriaanse se besliste houding. Hans Hollenbach³¹⁾ het met die ambulanswa gekom en die sterk Jurriaanse het Coetzee ondanks dié se 180 pond gewig in die ambulanswa gedra. Die wa het met Coetzee en ander gewondes na Carolina gery. Daar is 'n groot aantal gewonde Boere aangebring en die hotel van mnr A.B. Sewell is as hospitaal ingerig. Jurriaanse moes die hospitaal met min personeel lei, maar mnr. Sewell en dames van Carolina het hom gehelp. Na enkele weke het die Oostenrykse arts, dr. Albrecht die hospitaal van Jurriaanse oorgeneem en kon laasgenoemde na die omgewing van Ermelo teruggaan. Coetzee het genees en is later gevange geneem en na 'n kamp oorsee, Dyatalawa op Ceylon (?), gestuur.³²⁾

Jurriaanse was met sy ambulans aanwesig by verskeie groot en 'n groter aantal klein gevegte in Suidoos-Transvaal en Noord-Natal. Hy deel slegs min besonderhede oor dié gevegte mede, maar van sommige van die groot gevegte volg hier 'n skets.

In Februarie 1901 het generaal Smith-Dorrien met 3300 militêre posisie ingeneem op 'n klein plato bo Chrissiemer noordoos van Ermelo. Die Britte het hier geen aanval verwag nie, maar is in die vroeë ure van 6 Februarie 1901 aangeval deur 'n kommando onder kommandant-generaal Louis Botha. Die Britse perde het in paniek weg van die kamp geja. Botha het hulle terug na die kamp laat dryf en die burgers saam met die diere laat storm. Maar Smith-Dorrien en sy offisiere het koelbloedigheid bewaar en geïnspireer en die Britte het energiek teruggeveg. Die aanvallers het die voordeel van die verrassing verloor en teruggetrek met 80 dooies en gewondes, ongeveer eweveel as die verliese wat die Britte gely het. Hul verliese en die digte mis het die Britte belet om die Boere te agtervolg.³³⁾ Daar was vir Jurriaanse en sy ambulans stellig hande vol werk met die verpleging van gewondes.

Die tweede inval van die Boere in Natal

Die veldtog van Louis Botha na Natal in September-Oktober 1901 is deur dr. Jurriaanse vergesel en deur andere in detail beskryf.³⁴⁾ Daarom sal ek hieroor uitwei. Botha het die veldtog onderneem om die swaar druk van die Britse leër op die Boerekommando's in die twee republieke te verminder. Aan die begin van die lente was jong gras vir die perde en muile beskikbaar en het Botha met 1000 burgers en waens met muile bespan uit die omgewing van Ermelo vertrek. Aan die grens van Natal het hy 2000 geharde strydery by hom gehad. Op sy versoek het die artse Leitz, Florian Albrecht en Aart Jurriaanse met hul ambulansie sy kommando vergesel.³⁵⁾ Hero Tileman het as enigste medikus in Oos-Transvaal agtergebly om die Boerebevolking by te staan. Jurriaanse het vermoedelik met leedwese sy hospitaaltjie op "de Emigratie" agtergelaat, ook omdat sy vertroue in die veldtog matig was. Hy skryf in September 1901 uit Noord-Natal aan Grietje Sluiter, sy geliefde op "de Emigratie, in Griekse letters om sensuur ingeval van onderskepping deur Britte te bemoedlik: "dat het eerste grote gevecht heel goed is verlopen", maar hij vervolgt: "hoeveel malen ik wel gewensdt heb, dat wij omdraaien zouden, weet ik niet, doch tot mijn schande moet ik zeggen: banje dikvels." Heldhaftige pretensies was hom vreemd.³⁶⁾

Hy verwys in hierdie brief na die geveg in Bloedrivierpoort op 17 September 1901. Toe het 'n voorhoede van 150 Boere onder generaal J.D. Opperman die breë poort in getrek tot 30 km noordoos van Vryheid. Kaptein H. de la P. Gough wou hulle met 400 man Mounted Infantry verras en het 'n berede aanval op hulle onderneem. Hy het nie geweet dat die hoofmag van die Boere naby was nie. 500 burgers van die hoofmag het 'n berede teenaanval uitgevoer en die Britte oorweldig. 285 van laasgenoemdes is gedood, gewond of gevang en twee Britse kanonne is gebuit.

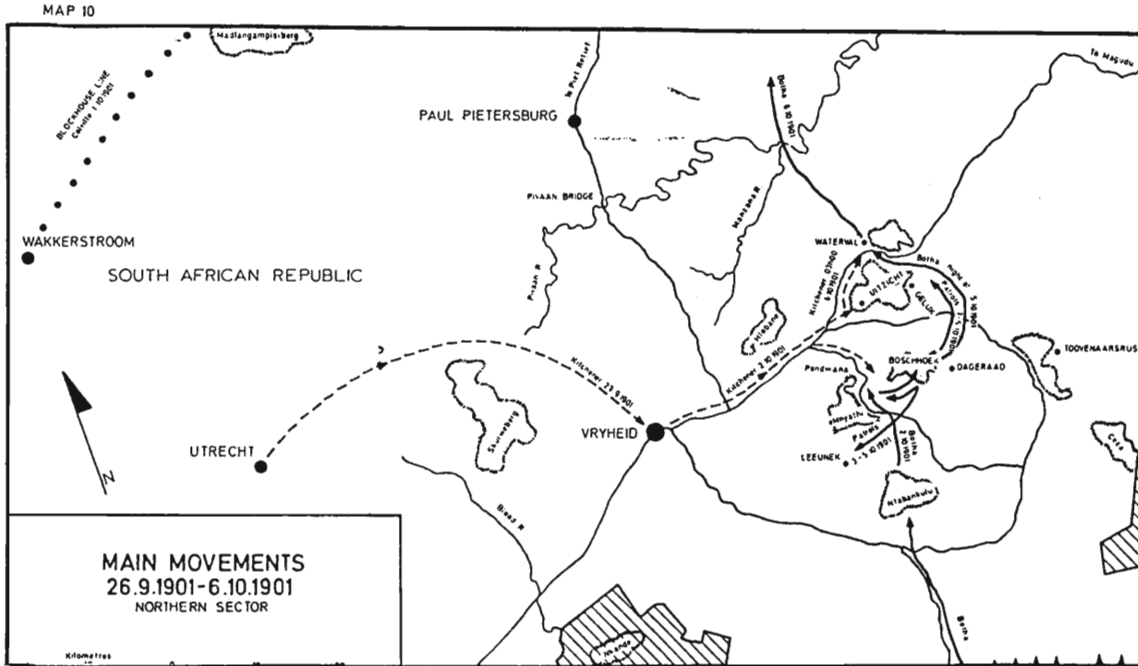
Die Britse garnisoene in Natal was reeds gewaarsku teen die inval. Die Britse opperbevel is gealarmeer deur die Boeresege by Vryheid en het vyf kolonnes uit alle windrigtings na Noord-Natal gestuur, maar hul marstempo was soos gewoonlik stadig. Die regering van Natal was bevrees vir 'n tweede inval na die eerste in Oktober 1899-Mei 1900 en het die milisie opgeroep en na Zoeloeland gestuur. Die oorvloedige reën het die invallers en hul transportdiere uitgeput en die Buffels- en Tugelariviere ondeurwaadbaar gemaak. Toe het Louis Botha beveel om op 25 September die Forte Itala en Prospect te verower. Hy het sy broer, generaal Christiaan Botha, met 1400 burgers na Itala en sy swaer,

generaal Cherry Emmett, met 400 burgers na Prospect gestuur. Fort Itala was geïmproviseer en blootgestel aan beskieting vanaf hoër plekke, maar die garnisoen het hom dapper verdedig in 'n vuurgeveg wat snags begin en 13 uur geduur het. Daarna het die Boere teruggetrek met ongeveer 20 dooies en 80 gewondes. Ook die Britte het die fort verlaat, uitgeput en met gevoelige verliese. Ook die aanval op die goed versterkte Fort Prospect het misluk weens die hardnekkige verdediging. Na bewering het die aanvallers 40 man verloor, die verdedigers 9.³⁷⁾

Jurriaanse het mediese bystand aan die burgers by Itala gegee en hy skryf daaroor in sy proefskrif (p.74): "Na het gevecht van Itala heb ik drie gewonden over eene distantie van 21 uur rijdens (ongeveer 15 km per uur, C.d.J.) laten dragen, een afstand ongeveer overeenkomende met dien van Leiden naar Rotterdam. In dit geval moest ik die gewonden zoo ver laten dragen, omdat ik hen anders aan de genade van gewapende Zulu-kaffers had moeten overlaten." Die Britse leerleiding het naamlik gewapende Zoeloes as baie geskikte verkenners gebruik en die Boere het die gewapende Zoeloes wat hulle gevang het, doodgeskiet. Daarom het die Zoeloes Boerestryders, -vroue en -kinders gedood.

Toe die aanvalle op Itala en Prospect misluk en die Britse kolonnes steeds meer Louis Botha se kommando ingesluit het, het hy vinnig besluit om na Oos-Transvaal terug te trek voordat sy terugtog afgesny sou wees. Hy het dit besluit ondanks die sukses by die buitmaak van 'n konvooi van 31 waens by Prospect op 29 September 1901. Dit het gelyk of die terugtog inderdaad afgesny was. Die enigste ontsnappingspad het oor die Nihazatshe-bergrug noordoos van Vryheid gelei. Die Britse militêre het die nek afgesluit, maar was te min om ook die bergpaaie te bewaak. Dieselfde het gebeur wat die agtervolgers van die kommando van generaal Christiaan de Wet in Augustus 1900 ervaar het. Die Britte het toe versuim om een nek oor Magaliesberg, Olifantsnek, te bewaak en De Wet het oor dié nek na die noorde ontkom. Louis Botha het die omgewing van Vryheid heel goed geken, want sy plaas Waterval - toe platgebrand - was daar geleë. Hy het beveel om alle waens agter te laat en het met sy kommando te perd in die nag van 5 op 6 Oktober 1901 oor 'n bergpad deur Gelukskloof na Transvaal getrek. Op 6 Oktober het hy 'n sterk stelling ingeneem, 'n skerp geveg gelewer en met gering verlies ontkom.³⁸⁾

Die verslae oor die veldtog na Natal deel min mee oor mediese bystand aan die invallers. Die vraag bly of by Gelukskloof op 5 Oktober ook die

Kaart van Zoeloeland en Suidoos-Transvaal met die ontsnappingsroete van Louis Botha se kommando deur Gelukskloof oor die Nihazatsche-berge op sy terugtog uit Zoeloeland in Oktober 1901; dr Jurriaanse het waarskynlik dieselfde roete gevolg.

Uit Delmot Thomas Moore, "General Louis Botha's second expedition to Natal, September-October 1901", Cape Town, 1979.

- marsroetes van Britse troepe
- marsroetes van Boerekommando's

ambulanswaens agtergelaat is. Ek twyfel, omdat, Jurriaanse daarvan geen melding maak nie, en ek veronderstel dat die Britse aanvoerders die Boere-ambulanse toegelaat het om oor een van die nekke na Transvaal te trek.

Die tweede inval in Natal het 'n bloedige vervolg in Oos-Transvaal gehad.

Terug op die Hoëveld by Ermelo het Louis Botha afgereken met kolonel Benson. Hierdie Britse offisier het veel ervaring in die Anglo-Boere-oorlog verwerf en hom in 1901 toegelê op verrassingsoorvalle op plase waar Boerestryders oornag. Hy het met sy nagtelike oorvalle hulle in Suidoos-Transvaal genoodsaak om in elke nag om 3 uur op te saal en van slaapplek te verander. Aan die einde van Oktober 1901 was Benson met 800 ruiters, 600 infanteriste en 'n konvooi van 350 waens op mars na Balmoral. Verkenners het Benson gewaarsku dat hy 'n aanval kon verwag. Louis Botha het 'n kommando van onverskrokke strydere byeengebring en Benson se kolonne op 30 Oktober 1901 by die plaas Bakenlaagte aangeval. Die geveg was hewig en bloedig. Benson is dodelik gewond, sy troep van 178 man is vernietig, sy twee kanonne is deur die Boere verower. Die Boere het ruim 100 man verloor. Ons kan seker wees dat die ambulans van Jurriaanse en Tileman handevol werk met gewondes gehad het.

Die geveg van Bakenlaagte was die laaste groot veldslag in Suidoos-Transvaal in die oorlog. Maar daar was nog verskeie kleinere gevegte, waarby Jurriaanse betrokke gewees het.

Lewensomstandighede van dr. Jurriaanse

Ek het reeds berig dat spoedig na sy aankoms in Nederland in Augustus 1902 'n joernalis van die "Nieuwe Rotterdamsche Courant" hom uitgevra het. Op die vraag na die gesondheid van die Boerebevolking in die oorlog het Jurriaanse gesê dat dit oor die algemeen gunstig was. Die Boere se lewenswyse was gesonder as dié van die Britse militêre. Die Boere, sowel strydere as niestryders, het veel rondbeweeg, kon meestal besmette was- en drinkwater vermy en het meestal vars voedsel verorber, tydens die sluipoorlog merendeels vars vleis, mielies en vars vrugte. Die Britse militêre het dikwels lang tyd op een plek gebly, was dig by mekaar in tente of barakke gehuisves (het dus baie kieme op mekaar oorgebring) en het die naaste omgewing, onder meer die was- en drinkwater, bevuil en besmet. Hul voedsel was merendeels verduursaam en nie vars nie en het bestaan uit beskuit, blikvleis en -gedroogde groente, aartappels

en vrugte, voeg ek by. Jurriaanse swyg oor die groot onsindelikheid onder die Britse soldate en die baie luise wat hulle gepla het, sodat die Boere steeds die Britse kampplekke vermy het weens die luise wat hulle daar belaag het.

Jurriaanse gee toe dat somtyds influenza of griep ook die Boere gepla het en eenmaal homself getref het. Ek merk op dat malariakoors ander streke in Suid-Afrika gekwel het, maar in Suidoos-Transvaal weens die hoogte afwesig was. Origens was m.i. die koue winters op die Hoëveld, waarin die temperatuur snags dikwels onder vriespunt daal, 'n gevaar vir die gesondheid van die ontwrigte ondervoede Boerebevolking sowel in as buite die konsentrasiekampe.

Ek meen dat Jurriaanse se uitspraak oor die Boere se gesondheid ietwat te rooskleurig is. Hy het in sy lewe vir sover ek weet selde of nooit uitgewei oor die ontberinge tydens die sluipoorlog, maar hulle was groot, veral teen die einde van die oorlog toe talle lewensnoodsaaklike artikels baie skaars was. Die gesondheidstoestand in die konsentrasiekampe het in 1902 verbeter, maar by die Boerebevolking in die veld versleg. Die klein aantal geneeshere wat by die Boere gebly het, het gedeel in die ontberinge, in hitte, koue, gebrek aan noodsaaklike artikels, onder meer klerasie en skoene. Hulle moes groot afstande in ongunstige weersomstandighede aflê. Hulle het ook groot tekort aan mediese artikels ondervind.

Die Duitse geneesheer Hero Tileman, ewe-as Jurriaanse 'n Bittereinder in Suidoos-Transvaal, gee van die noodtoestand in hierdie gebied 'n skrynende beeld.

Die joernalis van die NRC het Jurriaanse gevra na die bejeëning wat hy van die Britte ondervind het. Jurriaanse wou die vraag nie beantwoord nie. Ook uit sy latere lewe is my geen uitspraak van hom oor sy behandeling deur die Britte bekend nie. Daar is twee moontlike redes vir sy swygsaamheid oor sy lewensomstandighede in Suidoos-Transvaal. Die eerste kan wees dat hy sy eie verdienste as geneesheer nie wou prys nie. Hy het in 1902 geskryf. Ek het nie meer as my plig as arts gedoen nie. Hy skryf in sy eerste brief aan Grietje Sluiter uit Nederland op 8 Augustus 1902: "Bij mijn aankomst ben ik met groote moeite eene schitterende officiële ontvangst ontlopen ... Het is verschrikkelijk vervelend om overal waar men komt, als een held bewonderd te worden." Die tweede rede kan wees dat hy die optrede van die Britte op die oorlogstoneel nie wou kritiseer nie, omdat hy spoedig na die oorlog uit Nederland na Transvaal wou terugkeer om daar as arts te praktiseer; kritiek van sy kant sou sy toelating

as medikus in hoë mate belemmer. Ons weet nie hoe die Britse militêre Jurriaanse en sy ambulans in die sluipoorlog behandel het nie en kan slegs algemene opmerkings oor die Britte se optrede maak.

Tydens die gereëde oorlog het die Britse militêre meestal korrek jeens die ambulanse aan Boerekant opgetree. Hulle het die ambulanse slegs kort aangehou en spoedig na die Boerekommando's laat teruggaan, uiteraard nadat hulle die Boere- en Britse gewondes van hulle weggeneem het. Dit geld ook vir Jurriaanse.

By die nadering van die sluipoorlog of guerrilla in die winter van 1900 het die welwillende Britse houding verander in die teendeel. Die eerste teken van die verandering in houding was die gevangening van die tweede Nederlandse ambulans by Irene op 1 Julie 1900 op grond van 'n formele, maar onbelangrike oortreding van die Konvensie van Genève. Die materiaal is verbeurd verklaar, vroulike ambulanspersoneel is na Nederland gestuur en die manlike personeel is as krygsgevangenes na Ceylon (Sri-Lanka) gestuur, waar hulle die orige oorlogstyd moes deurbring.

In die hierna volgende oorlogstyd het die Britse outoriteite steeds geweier om ambulanse, mediese personeel, medisyne en verbandmiddels na die Boerekommando's deur te laat. Hulle was blykbaar van mening dat toelating van ambulanse en geneeskundige hulp die stryd van die Boere sou verleng. Die Britte het verskeie Boere-ambulanse gevang, weke of maande vasgehou, toerusting van waens, trekdiere, mediese artikels en selfs persoonlike besittings van hulle afgeneem, met 'n beroep op die Konvensie van Genève wat gebruik van mediese artikels van die vyand gebuit toestaan. Gewoonlik het die Britse opperbevel in Pretoria ten slotte die ambulanspersoneel vrygelaat, maar nie hul toerusting vervang nie. Selfs is die geneeshere wat by die Boerekommando's gewerk het en hulle by die Britte gemeld het om na Europa te kan gaan, in die gevangenis gesit en hul besittings is hulle afgeneem, totdat die opperbevel beveel het om hulle vry te laat. Ook dit was natuurlik strydig met die Konvensie van Genève wat mede deur Groot-Brittanje onderteken was. Die Nederlandse artse J.C.J. Bierens de Haan en J.H. Pameyer is 'n kort tyd gevange gehou, eersgenoemde was in die gevangenis, laasgenoemde is tweemaal aangehou in 'n kamp, die Duitse medikus Hero Tileman driemaal, eenmaal vyf weke lank deur generaal Sir John Dartnell in Suidoos-Transvaal, voor hul vrylating op hoë bevel.³⁹⁾

Die Britte het Jurriaanse tydens die gereëldde oorlog meestal korrek behandel en hom tweemaal gevang maar spoedig na die Boerekommando's laat teruggaan. Hy is blykbaar tydens die ongereëldde oorlog verskoon van gevangenskap. Ook sy hospitaal op "De Emigratie" is deur die Britte ontsien, vir sover ek weet, hoewel Ermelo digby was en die dorp beset en platgebrand is. Die hospitaal was in die meeste maande van die laaste twee jaar van die oorlog in bedryf. Die vraag is of die Britte daarvan geweet het (waarskynlik wel), en indien ja, waarom hulle dit ongemoeid gelaat het. Die antwoord weet ek nie.

Die Boere-artse in Oos-Transvaal tydens die sluipoorlog het van mekaar gewee en by geleentheid mekaar gehelp. Na die geveg op 6/7 Januarie 1901 aan die Oosterlyn het Jurriaanse enkele weke die hospitaal van Albrecht op Carolina gelei totdat Albrecht uit krygsgevangenskap teruggekom het.⁴⁰⁾ Toe die Britte Bierens de Haan vrygelaat, maar hom sy ambulans afgeneem het, het Jurriaanse hom met ambulansmateriaal gehelp.⁴¹⁾ In September 1901 het Jurriaanse, Albrecht en Letiz die kommando van Louis Botha na Noord-Natal vergesel, terwyl Tileman op Onverwacht agtergebly het, omdat hy die enigste nog beskikbare arts vir die Boere in Oos-Transvaal was.⁴²⁾ Kort na die geveg by Bakenlaagte het Tileman instrumente aan Jurriaanse te leen laat vra om 'n ernstige gewonde veldkomet te opereer, maar die gewonde is oorlede voordat die instrumente by Tileman aangekom het.⁴³⁾

Die soektog na dr. Aart Jurriaanse

Na die besetting van die Oosterlyn deur die Britse troepe was die verbinding tussen die Boerestryders en die buitewêreld oor Lourenço Marques afgesny en hulle kon geen besoekers, helpers en goedere meer uit die buiteland ontvang nie. Slegs by uitsondering was versending van briewe na die buiteland moontlik. Ook Jurriaanse was met sy ambulans in Suidoos-Transvaal geheel geïsoleerd sonder briewe uit Nederland en sonder die moontlikheid om daarheen briewe te verstuur. Die laaste brief wat sy familie van hom ontvang het, was gedateer Julie 1900. Dit is begryplik dat hulle ongerus oor sy lot geword het. In die eerste maande van 1901 het sy broer Adriaan briewe met versoek om inligting oor hom verstuur na die Informatiedienst van het Perskantoor van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Dordrecht in Nederland, aan die Nederlandse konsul in Pretoria F.J. Domela Nieuwenhuis, aan die Nederlandse konsul in Kaapstad en aan die Gezantschap van de Zuid-Afrikaansche Republiek

in Brussel. Domela Nieuwenhuis het berig dat op 23 Mei 1900 Jurriaanse "safe and well" was. Nóg hy nóg die ander instansies kon verder enige inligting oor Jurriaanse verstrek. Hulle het waarskynlik nie geweet waar in die Boererepublieke hy hom bevind nie. Sy familie het geen betroubare inligting oor hom tot die einde van die oorlog op 31 Mei 1902 ontvang nie. Eers 'n paar dae na die Vrede van Vereeniging kon Jurriaanse sy familie berig dat hy gesond en wel was en spoedig na Nederland sou vertrek.⁴⁴⁾

-o-

Verskeie buitelandse vrywilligers het by hul vertrek uit Suid-Afrika, toe die oorlog beëindig was, aan Boeregeneraals 'n getuigskrif gevra en so 'n dokument ontvang, dikwels met lof vir hul bedrywigheid in die oorlog, waarop die vrywilligers meestal trots was. So ook Jurriaanse. Hy het in Desember 1902 uit Londen 'n baie vleierende getuigskrif van Louis Botha ontvang. Die teks daarvan volg hier:

**Verklaring van generaal Botha (d.i. kommandant-generaal Louis Botha)
(Desember 1902)**

Met genoegen kan ik verklaren, dat dr. A. Jurriaanse van Rotterdam sedert zijn aankomst in de Transvaal in December 1899 tot zelfs na de vrede gesloten werd op 31 Mei 1902 als hoofd van een ambulance onder het Roode Kruis aan het volk der gewezenen Republiek eene groote geneeskundige hulp heeft verleend en dit steeds met de grootste opoffering en bereidwilligheid.

Ik meen, dat geen dokter meer gedaan heeft om aan ons geneeskundige hulp te verschaffen dan dr. Aart Jurriaanse voornoemd, vooral wat persoonlijke opofferingen betreft.

Ook kan ik verklaren dat hij al zijne patienten met het grootste sukses heeft behandeld, waaruit zijne bekwaamheid als geneeskundige blijkt.

Niet alleen mijn volk, maar ook ik ben groote dank en erkentelijkheid aan dr. Jurriaanse verschuldigd voor de bekwaamheid, toegewijde en zelfopoffering waarmede hij zich aan zijn liefdadig werk wijdde.

(w.g.)* Louis Botha

Londen, 2 December 1902